

prof. dr hab. Henryk Cudak

Spoleczna Akademia Nauk w Łodzi

WYCHOWANIE DLA POKOJU WAŻNYM ZADANIEM WSPÓŁCZESNEJ SZKOŁY

EDUCATION FOR PEACE CHALLENGE FOR MODERN SCHOOL

Streszczenie

Wychowanie dla pokoju należy do ważnych zadań edukacji szkolnej dzieci i młodzieży. Podstawą tego wychowania jest kształtowanie systemu wartości w sferze humanizmu, tolerancji i współdziałania międzyludzkiego. Czynnikiem decydującym o realizacji zadań z zakresu wychowania dla pokoju jest kadra nauczycielska. Zadania szkolne eksponujące wartości humanistyczne i edukacyjne w obszarze potrzeby utrwalania pokoju winny przede wszystkim dotyczyć dzieci i rodziny. Szkoła w większym stopniu niż dotąd musi w sposób celowy podejmować problematykę wychowania dla pokoju.

Słowa kluczowe: wychowanie dla pokoju, edukacja, wartości, tematy zajęć, współpraca międzynarodowa, Organizacja Narodów Zjednoczonych.

Abstract

Education for peace is one of the most important aims of children and youth education. The basis of this education is creating values system in humanism, tolerance and cooperation. The factor that determines realisation of those aims is a teacher. School with more determination than before, should take up the challenge of education for peace.

Key words: education for peace, education, values, international cooperation, UN.

Wprowadzenie

Wychowanie dla pokoju młodego pokolenia chociaż nie jest nowym celem edukacyjnym, stanowi jednak wciąż ważne zadanie dla szkoły. Idea potrzeby tej edukacji wynika z wielostronnych dążeń, głównie organizacji międzynarodowych, do zapewnienia trwałego i powszechnego bezpieczeństwa funkcjonowania pokojowego państw europejskich i pozaeuropejskich.

W obszarze wielostronnej działalności UNESCO w 1993 r. powstała Międzynarodowa Komisja do spraw Edukacji dla XXI wieku. Przewodniczącym tej Komisji został Jacques Delors. W swoim dziele stwierdza, że ważnym paradygmatem współczesnego i przyszłego życia będzie globalizacja, której nie można lekceważyć i którą należy brać pod uwagę w edukacji szkolnej i równoległej.

Wszyscy jesteśmy mieszkańcami tego świata, w którym rządzą wszechobecne prawa wzajemnej wielostronnej współzależności¹.

Treści zawarte w książce J. Delorsa oraz innych dokumentach Międzynarodowej Komisji dla Edukacji XXI wieku zawierają m.in. istotne elementy edukacji dla pokoju. Nauczanie w obszarze wychowania dla pokoju nie jest łatwym celem edukacyjnym. Wynika to z rzeczywistych zjawisk społecznych, które współcześnie charakteryzują się różnymi sprzecznościami, ambiwalencją kulturową, wzrostem migrantów z państw o ubogiej kondycji gospodarczej i ekonomicznej, niespotykane dynamiczną falą uchodźców z państw zagrożonych wojną, zagrożeniami atakami terrorystycznymi w różnych państwach europejskich.

W ostatnich latach nastąpiło ideologiczne, ekonomiczne, a zwłaszcza gospodarcze zbliżenie się państw europejskich, mimo to kwestia zagrożenia pokoju między narodami staje się coraz częstszym tematem dyskutowanym na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych. Stąd też wychowanie dzieci i młodzieży dla pokoju kładzie nacisk na rozwinięcie działań skierowanych na jednostkę i grupy ludzkie w zakresie kształtowania ich wartości, postaw życzliwości i szacunku do drugiego człowieka, by – jak słusznie uważa B. Suchodolski – mogli współdziałać w przewyciężaniu różnych źródeł zagrażających pokojowi – źródeł tkwiących zarówno w jednostce, jak i rzeczywistości społecznej i politycznej Europy i świata, których korzenie sięgają niesprawiedliwości oraz krzywd mających uzasadnienie rzeczowe². Pilną potrzebą w czasach ponowoczesnych jest konieczność wypracowania wspólnego i podobnego w swych treściach we wszystkich państwach europejskich i pozaeuropejskich takiego systemu wychowawczo-socjalizacyjnego i edukacyjnego, w którym będą funkcjonować określone wartości poszanowania godności drugiego człowieka, tolerancji, eliminowania konfliktów. Jest to niezmiernie ważne dla trwałości pokoju między narodami. Paradygmat wspólnoty działań w zakresie kształtowania pozytywnych postaw ludzkich i wartości wynika stąd, iż w niedalekiej przyszłości każdy z nas będzie nie tylko członkiem własnego kraju, ale także obywatelem Europy i świata. Trzeba zatem, by w realizacji celów szkolnych w zakresie edukacji dla pokoju zjednoczyli się nauczyciele i wychowawcy wszystkich krajów³. Uznało tę potrzebę Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych, wydając deklarację o wychowaniu społeczeństw w duchu pokoju. Deklaracja z dnia 24 października 1995 r. – przyjęta w 50 rocznicę utworzenia ONZ – również z dużą mocą ujmuje problem utrwalania pokoju w Europie i na świecie.

Specyficzne dzieje naszego narodu, doświadczenia wojenne i historyczne Polaków, a także położenie geograficzne kraju sprawiają, że problemy wojny

¹ J. Delors, *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, Warszawa 2001.

² B. Suchodolski, *Wychowanie mimo wszystko*, Warszawa 1990.

³ H. Cudak, *Edukacja dla pokoju w szkolnym systemie dydaktyczno-wychowawczym* [w:] *Budowa zaufania międzynarodowego celem edukacji globalnej. O pokojowy start ludzkości w XXI wieku*, red. Z. Łomny, Opole 1995.

i pokoju w każdej polskiej rodzinie, w każdej szkole, placówkach nieszkolnych przedstawiane winny być z dużym natężeniem emocjonalnym i dość jednoznacznie. W obecnych czasach ważnym czynnikiem oddziaływania na orientację, poglądy, postawy i przekonania młodego pokolenia, także na motywację walki o pokój są wielostronne formy edukacji równoległej z udziałem telewizji, radia, prasy, a także Internetu. Ośrodki nieszkolnego wychowania są dobrym wsparciem podejmowanych przez szkołę zadań w zakresie kształtowania systemu wartości u uczniów. Właściwe postawy wobec drugiego, innego człowieka, wobec problemów krajowych i międzynarodowych powinny intensyfikować rolę szkoły w wychowaniu dla pokoju. Należy sądzić, że w miarę jak upowszechniać się będzie wykształcenie na coraz wyższym poziomie, będzie wzrastać rola szkoły w doskonaleniu i rozszerzaniu wielostronnych elementów systemu oddziaływań wychowawczych i edukacji dla pokoju. Troska o doskonalenie tych form pracy, o wypełnianie ich aktualnymi treściami wymaga systematycznego dokonywania analizy programów nauczania, oceny kierunków i zadań wychowawczego oddziaływania.

Uwagi metodologiczne

Globalizm kulturowy i aksjologiczny w obszarze życia współczesnych społeczeństw przynosi z jednej strony korzyści wychowawczo-socjologiczne dla młodego pokolenia, z drugiej eliminuje rodzinne wartości, tradycję i kulturę życia. Kształtowanie systemu wartości i odpowiedzialności za własne losy życiowe i innych ludzi stanowi istotny paradygmat wychowania dla pokoju. Duże znaczenie w kształtowaniu postaw, wartości w realizacji zadań wychowania dla pokoju odgrywa szkoła.

Głównym celem niniejszego opracowania jest próba oceny rzeczywistych działań podejmowanych przez szkołę – nauczycieli i wychowawców w zakresie realizacji zadań wychowania dla pokoju.

Spośród wielu pytań dotyczących stopnia i zakresu upowszechniania wśród dzieci i młodzieży tej humanistycznej idei wybrano do badań następujące problemy badawcze:

1. Jakie wartości w obszarze wychowania dla pokoju są uznawane przez młodzież gimnazjalną?
2. Czy i w jakim zakresie zagadnienia wychowania dla pokoju podejmowane są w programach wychowawczych szkół gimnazjalnych?
3. W jakim stopniu nauczyciele wybranych przedmiotów i wychowawcy klas realizują zadania edukacyjne z zakresu wychowania dla pokoju?

W procesie badawczym przyjęto metodę sondażu diagnostycznego. W obszarze tej metody zastosowano w badaniach technikę ankiety, wywiadu, testu wiadomości oraz analizę dokumentacji. Do badań wybrano metodą losową sie-

dem gimnazjów. Trzy z nich były z miasta Piotrkowa Trybunalskiego, a cztery z powiatu piotrkowskiego.

Badaniem objęto nauczycieli – polonistów, historyków, wychowawców klas. Łącznie w badaniach uczestniczyło 76 nauczycieli i 246 uczniów, a realizowano je w I połowie 2016 r.

Analiza wyników badań

Wychowanie dla pokoju w systemie oświaty polskiej realizowane było w różnego typu szkołach od czasów II wojny światowej. Państwo polskie szczególnie mocno ucierpiało w czasie II wojny światowej i w okresie okupacji niemieckiej, stąd też nauczyciele, zwłaszcza na przedmiotach humanistycznych, kształtowali u wychowanków wrażliwość na konflikty międzynarodowe, potrzebę porozumienia, poszanowania godności ludzkiej, umiejętność pokojowego współzycia między narodami. Współcześnie ta sfera edukacji, mimo zmiany usytuowania Polski na mapie politycznej Europy i świata, nie została wyeliminowana czy przyhamowana w realizacji programów dydaktycznych i wychowawczych szkół. Zobowiązuje je do działalności w zakresie edukacji dla pokoju m.in. Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r., która wyraźnie określa, iż oświata w Rzeczypospolitej Polskiej „kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowej Konwencji o Prawach Dziecka. [...] Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości ojczyzny oraz [...] otwarcia się na wartości kultur Europy i świata”. Nowa podstawa programowa Ministerstwa Edukacji Narodowej opublikowana 27 sierpnia 2012 r. w punkcie czwartym pod nazwą „wartości i wartościowanie” zaznacza, że uczeń w toku edukacji gimnazjalnej ze zrozumieniem posługuje się pojęciami dotyczącymi wartości pozytywnych i ich przeciwieństw oraz określa postawy z nimi związane, np. patriotyzm, nacjonalizm, tolerancja, internacjonalizm, nietolerancja. Potrafi omówić na podstawie dzieł literackich i innych tekstów kultury podstawowe, ponadczasowe zagadnienia egzystencjalne, np. miłość, przyjaźń, śmierć, cierpienie, nadzieja, inność, solidarność, poczucie wspólnoty, sprawiedliwość, dostrzega uniwersalne wartości humanistyczne, a także zróżnicowanie postaw społecznych, religijnych, obywatelskich, obyczajowych, narodowych, etycznych, w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość.

W procedurze badawczej interesował nas uznawany i przyjmowany przez uczniów gimnazjalnych system wartości.

Wyniki badań dotyczące hierarchii wartości młodzieży gimnazjalnej przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. System wartości przyjmowany przez badanych uczniów gimnazjalnych z uwzględnieniem płci

Lp.	Uznawane wartości	Chłopcy		Dziewczęta		Ogółem	
		N	%	N	%	N	%
1	Rodzina	31	35,7	39	39,4	70	39,3
2	Miłość	37	42,5	48	48,5	85	45,7
3	Szczęście	41	47,1	38	38,4	79	42,5
4	Kariera zawodowa	27	31,0	26	26,3	53	28,5
5	Dobra materialne	32	36,8	27	27,3	59	31,7
6	Tolerancja	19	21,8	21	21,2	40	25,1
7	Życzliwość dla drugiego człowieka	21	24,1	28	28,3	49	26,7
8	Odpowiedzialność	14	16,1	17	17,2	31	16,7
9	Pokój we własnym kraju	32	35,8	36	36,4	68	36,5
10	Pokój na świecie	17	19,5	19	19,2	36	19,3
11	Poszanowanie innej kultury	16	18,7	18	18,2	34	18,3
12	Ogółem	287	329,8	317	320,2	604*	324,7*

N – chłopcy = 87; N – dziewczęta = 99; N – ogółem = 186

* Odpowiedzi jest więcej niż 100%, gdyż w hierarchii wartości przyjmowanych przez uczniów gimnazjalnych występuje więcej niż jedna wartość.

Źródło: badania własne.

W systemie aksjologicznym uczniów gimnazjalnych najczęściej jest przyjmowanych wartości allocentrycznych. Dotyczą one przede wszystkim takich osobistych wartości, jak: miłość (45,7%), szczęście (42,5%), rodzina (39,3%), dobro materialne (31,7%). Niepokojące jest jednak, iż mimo oddziaływań edukacyjnych i wychowawczych szkoły, nauczycieli i wychowawców wartości skierowane na drugiego człowieka, tolerancja i porozumienie społeczne w systemie aksjologicznym badanej młodzieży znajdują się na podrzędnych miejscach. Życzliwość dla drugiego człowieka przyjmowało 26,7% badanej młodzieży, jeszcze mniej (25,1%) wymieniało tolerancję dla innych poglądów, zachowań i postaw. Poszanowanie innej kultury uwzględniało w swej hierarchii wartości tylko 18,3% badanych.

Niejednoznaczne jest uznawanie istotnej wartości, jaką jest pokój. Pokój we własnym kraju respondenci wysoko sytuują w hierarchii wartości (36,5%), natomiast „pokój na świecie” w świadomości młodzieży jest mniej eksponowany i usytuowany na niskiej pozycji w hierarchii wartości. Tę znaczącą różnicę należy tłumaczyć wychowaniem w środowisku domowym, w którym dzieci od dziadków i rodziców przejmują ukierunkowaną postawę wobec wojny, zniszczeń i cierpień, jakich doznawali Polacy w czasie II wojny światowej. Także edukacja szkolna eksponująca wychowanie dla pokoju skupiona jest bardziej na naszym kraju, mniej zaś nastawiona na konflikty i zagrożenia wzajemne poza granicami Polski.

W procedurze badawczej interesowały nas działania pedagogiczne w zakresie wychowania dla pokoju podejmowane przez wychowawców klas. Wyniki badań dowodzą, że wśród 56 badanych nauczycieli – wychowawców klas aż 43, tj. 82,1% respondentów, wykazywało aktywność w realizacji zadań wychowania dla pokoju głównie na godzinach do dyspozycji klasowej. Jak wynika z zapisów tematów zajęć na godzinach do dyspozycji wychowawcy klas w dziennikach lekcyjnych, wychowanie dla pokoju jest w kręgu zainteresowań badanych nauczycieli i wyraża się w realizacji przykładowych tematów:

- Utrzymywanie pokoju między narodami jako warunek rozwoju cywilizacji.
- Współpraca międzynarodowa podstawą utrwalenia pokoju.
- Umiejętność rozwiązywania konfliktów w kraju i między narodami.
- Życie w pokoju z samym sobą.
- Zmiany polityczne na mapie świata.
- Walka o pokój przez państwa Unii Europejskiej.
- Umiejętność negocjowania w szkole, rodzinie, w kraju.
- Autorytet Polski w opinii innych narodów.
- Zagrożenia konfliktami, wojną i terroryzmem w kraju i na świecie.

Przedstawiony przykładowy rejestr zagadnień z obszaru wychowania dla pokoju dowodzi, że nauczyciele na godzinach do dyspozycji wychowawcy klasowego w klasach gimnazjalnych podejmują tematy, których celem jest ukazywanie problemów życia dzieci i młodzieży w różnych krajach świata oraz poznawanie aspektów współdziałania gospodarczego, politycznego i obronnego państw Europy. Realizowana przez nauczycieli-wychowawców tematyka godzin do dyspozycji wychowawcy klasy stwarza możliwości rozwijania wrażliwości na sprawy innych ludzi, popularyzowania idei pokojowego współżycia i współpracy między narodami, kształtowania emocjonalnego stosunku uczniów do własnej ojczyzny oraz racjonalnej oceny postaw obywateli w czasie wojny i pokoju. Badani nauczyciele-wychowawcy stosują w toku edukacji dla pokoju wielostronne formy działań pedagogicznych.

W gimnazjach miejskich formy realizacji zadań wychowania dla pokoju są bardziej interesujące i bogatsze niż w szkołach wiejskich. Najczęściej były to projekcje filmów, sesje naukowe, listy dźwiękowe, wystawy publikacji o tematyce wojennej. W środowisku miejskim i wiejskim wszyscy wychowawcy propagują ideę pokojowego współistnienia. Wyrażają to poprzez gazetki ściennie, apele szkolne, akademie, spotkania z kombatanami, wycieczki do obozów koncentracyjnych, a także różnorodne konkursy recytatorskie, plastyczne.

Analiza programów nauczania języka polskiego, historii i wiedzy o społeczeństwie dowodzi, że edukacja, szczególnie na wymienionych przedmiotach, umożliwia wielostronne szanse wychowania dla pokoju młodego pokolenia poprzez m.in. poznawanie problemów, rozwoju i zagrożeń współczesnego świata, ich praw, potrzeby współdziałania – politycznego, gospodarczego, naukowego.

Ograniczona objętość artykułu umożliwia przedstawienie jedynie wybranych elementów wychowania dla pokoju w realizacji wymienionych przedmiotów.

Analiza tematów z dzienników lekcyjnych z języka polskiego w klasach gimnazjalnych wykazuje, że funkcja kształcąca i wychowawcza tego przedmiotu w sferze wychowania dla pokoju jest bardzo znacząca. Spośród wielu tematów dotyczących tej problematyki wymienię najbardziej interesujące sformułowania:

- Warszawa, Stalingrad, Hiroszima – miasta-symbole ostatniej wojny.
- Jakie polskie książki o tematyce wojennej powinni przeczytać ci, którzy pragną rozwiązywać problemy ogólnoludzkie za pomocą wojny?
- Walter Sonnenbruch dokonał w życiu właściwego wyboru... *Niemcy* Leona Kruczkowskiego.
- Biografia Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, czyli o tragedii pokolenia wojny, pokolenia Kolumbów.
- Jak w krajach ogarniętych wojną funkcjonują prawa moralne – etyka reguł, etyka sytuacji, relatywizmu moralnego – na podstawie wiersza *Elegia o chłopcu polskim* Krzysztofa Kamila Baczyńskiego.
- Jak zmienić obraz współczesnego świata, żeby wszyscy byli szczęśliwi?
- Obrazy codzienności mieszkańców w kraju z wojną – na podstawie *Pamiętników z powstania warszawskiego* Mirona Białoszewskiego.
- Prezentujemy laureatów Pokojowej Nagrody Nobla.
- Przygotowujemy propozycje nominacji do Pokojowej Nagrody Nobla.
- List otwarty do przywódców państw prowadzących wojnę.
- Spójrzec w głąb siebie – czy Twoje wybory życiowe są zgodne z Twoim wyborem wartości? (autocharakterystyka).

Ważnym elementem oddziaływań pedagogicznych w realizacji języka polskiego są wypracowania domowe uczniów. Tematy prac domowych przekazanych przez nauczycieli języka polskiego do wykonania przez młodzież gimnazjalną były różnorodne. Wiele z tych wypracowań dotyczyło obszaru edukacji dla pokoju. Przykładowe tematy wypracowań uczniowskich z zakresu szeroko rozumianego wychowania dla pokoju:

1. Wojna jest tylko źródłem nieszczęść, czy może też zmieniać na lepsze obraz świata – rozprawka.
2. Czego od Polaków mogliby uczyć się Syryjczycy („A mury runą” Kaczmarzkiego).
3. Jakie lektury i dlaczego poleciłbyś do czytania tym, którzy toczą wojnę na świecie (rozprawka).
4. Przygotuj przemówienie na temat „Roli ONZ w szerzeniu pokoju na świecie”.
5. Mowa oskarżycielska na procesie znanego terrorysty.
6. Jakich umiejętności rozwiązywania sporów zabrakło Cześnikowi i Rejentowi – bohaterom *Zemsty*.

Zagadnienia wojny i pokoju realizowane w pracach domowych i wypracowaniach klasowych uczniów klas gimnazjalnych dowodzą, że cele lekcji poprzedzających tematykę zadań wykonywanych przez młodzież zostały prawidłowo opracowane.

Wybór realizowanej i analizowanej lektury, na podstawie której nauczyciele języka polskiego kształtują u uczniów klas gimnazjalnych wartości humanistyczne, mające także na celu wychowanie dla pokoju, jest szeroki i wielostronny. Należą do nich:

- *Pieśń o Rolandzie*.
- J. Kochanowski – *Na zdrowie, Na dom w Czarnolesie*.
- H. Sienkiewicz – *Krzyżacy, Potop*.
- A. Mickiewicz – *Pan Tadeusz*.
- S. Żeromski – *Szyfowe prace*.
- A. Fredro – *Zemsta*.
- A. Kamiński – *Kamienie na szaniec*.
- J. Iwaszkiewicz – *Ikar*.
- M. Białoszewski – *Pamiętnik z powstania warszawskiego*.
- K.K. Baczyński – *Elegia o chłopcu polskim*.

Nauczanie historii pozwala na realizację szerszego, najtrudniejszego zadania edukacji dla pokoju, tzn. na powiązanie dwóch perspektyw i kierunków życia indywidualnego i prywatnego, indywidualnych postaw z życiem obywatelskim i publicznym. Program nauczania historii jest tak skonstruowany, że uczniowie mogą obserwować rozwój ludzkości, jej dochodzenie do współczesnego kształtu. Poznają procesy, prawa i prawidłowości w dziejach świata. Mają okazję poznać przebieg i następstwa wojen oraz wzory pokojowego współżycia i współpracy. Historia dostarcza wiedzy o źródłach i siłach twórczych. Program i podręczniki promują zadania wynikające z szeroko pojętej edukacji dla pokoju. Czynnikiem decydującym o wiedzy, poglądach i postawach uczniów jest efektywność nauczania.

Tabela 2. Wiedza uczniów z zakresu edukacji dla pokoju

Lp.	Wiedza uczniów dotycząca edukacji dla pokoju	Bardzo dobra		Dobra		Dostateczna		Brak wiedzy	
		N	%	N	%	N	%	N	%
1	Wojna obronna	42	17,1	59	24,0	97	39,4	48	19,5
2	Inicjatywy pokojowe krajów Europy Środkowo-Wschodniej	37	15,0	48	19,5	82	33,3	79	32,1
3	Działalność Polski w układzie międzynarodowym	36	14,6	43	17,5	84	34,1	83	33,7
4	Kolonializm	38	15,4	53	21,5	96	39,0	59	24,0
5	Polityka zimnowojenna	45	18,3	58	23,6	94	38,2	49	19,9
6	Pakt NATO	47	19,1	63	25,6	102	41,5	34	13,8
7	Rola ONZ	39	15,8	52	21,1	96	39,0	59	24,0
8	Ogółem	284	16,5	376	21,8	651	37,8	411	23,8

N = 246 uczniów

Źródło: badania własne.

W procesie badawczym, w wybranych metodą losową trzecich klasach gimnazjalnych, przeprowadzono badanie wiadomości z historii i wiedzy o społeczeń-

stwie. Uczniowie mieli za zadanie wyjaśnić pojęcie wojny obronnej, kolonializmu, polityki zimnowojennej, Paktu NATO. Ponadto badano ich poglądy na temat polityki mocarstw zachodnich wobec Niemiec po I i II wojnie światowej, a także wiedzę o aktualnych siłach społecznych stanowiących zagrożenie dla pokoju światowego. Wyniki badań dotyczące rozumienia pojęć z zakresu wojny i pokoju, wiedzy historycznej i społecznej uczniów klas gimnazjalnych przedstawia tabela 2.

Zbiorcze wyniki badania wiedzy uczniów gimnazjalnych z obszaru wychowania dla pokoju podane w tabeli 2 dowodzą, że najczęściej młodzieży wykazało się bardzo dobrym bądź dobrym rozumieniem pojęcia „Pakt NATO”. Pojęcie to oraz wprowadzenie Polski do tej organizacji obronnej funkcjonuje w świadomości młodzieży, ponieważ ośrodki edukacji równoległej, przede wszystkim mass media, często omawiają wymienione zagadnienia jako istotne dla bezpieczeństwa naszego kraju i całej Europy.

Na dość dobrym poziomie merytorycznym jest wiedza uczniów dotycząca wojny obronnej i polityki zimnowojennej. Bardzo dobrym i dobrym rozumieniem tematu wojny obronnej wykazało się 41,1% uczniów gimnazjalnych. Tylko 19,5% badanej młodzieży nie przejawiało podstawowej wiedzy z zakresu rozumienia wojny obronnej, tzn. jeżeli chodzi o jej przyczyny, skutki, potrzebę pomocy i wspierania krzywdzonych państw.

Podobny zakres i stopień rozumienia przez badaną młodzież gimnazjalną dotyczył zagadnień polityki zimnowojennej stosowanej przez niektóre państwa. Bardzo dobrą i dobrą wiedzę z omawianego tematu wykazało 41,9% uczniów, natomiast co piąty (19,9%) miał niepełną wiedzę lub nie posiadał prawidłowej wiedzy.

Jeszcze słabszą wiedzę (dobrą i bardzo dobrą – 36,9%) wykazali się badani uczniowie na temat kolonializmu. Przeciętną wiedzę uczniów dotyczącą kolonializmu i polityki zimnowojennej należy z pewnością tłumaczyć tym, że wiadomości te nie dotyczą współczesnych pokoleń, ponadto zarówno w procesie edukacji szkolnej, jak i w różnych ośrodkach wychowania nieszkolnego, w telewizji, prasie, Internecie, radiu, badane zagadnienia traktowane są w sposób drugorzędny.

Wyniki badań z wiedzy o społeczeństwie dowodzą braków w wiadomościach na temat roli Organizacji Narodów Zjednoczonych, działalności Polski na arenie międzynarodowej, inicjatyw pokojowych krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Tylko wiedza uczniów dotycząca roli i znaczenia Organizacji Narodów Zjednoczonych i Rady Bezpieczeństwa w utrwalaniu pokoju między narodami jest na poziomie przeciętnym, gdyż dobrą i bardzo dobrą znajomością tej problematyki wykazało się 36,9% badanej młodzieży, natomiast prawie co czwarty uczeń gimnazjum (24,0%) przejawia znaczne braki z zakresu znaczenia ONZ dla utrzymania i trwałości pokojowej na świecie.

Niepokojąco niski jest poziom wiedzy dotyczącej „inicjatyw pokojowych krajów Europy Środkowo-Wschodniej” oraz „działalność Polski na rzecz trwałości pokoju w układzie międzynarodowym”. Pierwsze zagadnienie w stopniu dobrym i bardzo dobrym opanowało tylko 34,5% młodzieży gimnazjalnej, natomiast aż 32,1% wykazywało brak wiedzy, jeżeli chodzi o inicjatywy pokojowe państw

Europy Środkowo-Wschodniej. Jeszcze słabszą wiedzę uczniowie wykazali się na temat działalności Polski na arenie międzynarodowej na rzecz trwałości pokoju – tylko 32,1% gimnazjalistów posiada tę wiedzę na poziomie dobrym i bardzo dobrym. Brak wiedzy w tym zakresie ujawnił więcej niż co trzeci badany uczeń (33,7%). Niepełne rozumienie (dostateczny poziom) analizowanego zagadnienia charakteryzowało również znaczny odsetek badanej młodzieży (34,1%).

Analiza wyników badań uzyskanych w wyniku przeprowadzenia sprawdzianów wiadomości wykazuje, że działy programu zawierające zadania z zakresu edukacji dla pokoju nie zostały w toku procesu lekcyjnego odpowiednio utrwalone. W wypowiedziach uczniów zauważa się brak głębszego zainteresowania aktualnymi problemami politycznymi i społecznymi. Ich stosunek do prezentowanych problemów jest raczej emocjonalny, w mniejszym stopniu racjonalny.

Uwagi końcowe

Wychowanie dla pokoju młodego pokolenia musi stanowić ważne miejsce w edukacji szkolnej, rodzinnej i w innych ośrodkach wychowania równoległego. Podstawą wychowania dla pokoju jest kształtowanie w edukacji szkolnej i pozaszkolnej wartości humanistycznych i społecznych w systemie aksjologicznym dzieci i młodzieży.

Deklaracja Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęta 24 października 1995 r. eksponuje konieczność wychowania młodego pokolenia do utrwalenia pokoju, przyjaźni i współpracy między narodami całego świata. Zmieniająca się polityka państw europejskich i pozaeuropejskich wyzwała potrzebę większej niż dotąd aktywności wychowania społeczeństw dla pokoju, przestrzegania praw człowieka, rzeczywistej demokracji w życiu społecznym, międzynarodowego porozumienia, tolerancji i wzajemnej współpracy. Istotnym podmiotem w realizacji zadań kształtowania wartości humanistycznych, moralnych jest kadra nauczycielska, która w codziennej edukacji szkolnej, nie okazjonalnie, lecz celowo i z pełną świadomością, wypełniać będzie cele związane z wychowaniem dla pokoju.

Bibliografia

- Cudak H., *Edukacja dla pokoju w szkolnym systemie dydaktyczno-wychowawczym* [w:] *Budowa zaufania międzynarodowego celem edukacji globalnej. O pokojowy start ludzkości w XXI wieku*, red. Z. Łomny, Opole 1995.
- Delors J., *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, Warszawa 2001.
- Deklaracja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 24 X 1995 r.
- Podstawa programowa MEN z dnia 27 VIII 2012 r.
- Suchodolski B., *Wychowanie mimo wszystko*, Warszawa 1990.
- Ustawa z dnia 7 IX 1992 r. o systemie oświaty, s. 5.